

**Historie i problemy kobiet na łamach czasopisma
„Oral History: The Journal of the Oral History Society”
– przegląd artykułów**

Oral History Society jest brytyjską organizacją, której nieformalne początki sięgają roku 1969 i związane są z odbywającą się wówczas konferencją: *British Institute of Recorded Sound*. Jako formalną datę otwierającą działalność Stowarzyszenia należy przyjąć rok 1973. Za główne założenia przyjęło ono gromadzenie, zachowanie i wykorzystanie nagranych wspomnień z przeszłości. Ponadto Stowarzyszenie ma na celu podniesie standardów w badaniu i dokumentowaniu historii mówionej, m.in. poprzez organizację systematycznych spotkań dydaktycznych i konferencji naukowych. Pierwszy z tomów czasopisma „Oral History: The Journal of the Oral History Society” ukazał się (jeszcze jako broszura) w 1971 r., natomiast po kilkuletniej przerwie (od 1974 r.) wychodzi jako półrocznik. Założycielem pisma jest prekursor badań *oral history* profesor Paul Thompson.

Od 2010 r. w Instytucie Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie w ramach zajęć z autorskiego przedmiotu „Historia mówiona jako metoda badawcza” studenci drugiego stopnia historii (studia magisterskie uzupełniające) o specjalności archiwalnej analizują wybrane numery „Oral History: The Journal of the Oral History Society”. Głównym wnioskiem wynikającym z dyskusji podczas tych zajęć jest konstatacja, że rola historii mówionej w badaniach historycznych jest inaczej pojmowana na Zachodzie niż w Polsce. Po pierwsze, ma ona tam dłuższą tradycję i w związku z tym bogatsze doświadczenia; wiele tematów *stricte* historycznych zostało już tą metodą przebadanych, a źródła mówione zarchiwizowane. Badacze podejmują więc tematy często odbiegające od tematyki tradycyjnej historiografii, wchodzące raczej w zakres socjologii, antropologii, pedagogiki, seksuologii. Dzięki temu pismo ma zapewne większy zasięg oddziaływania, tym bardziej że kierowane jest raczej do szerokiego grona czytelników, głównie działaczy społecznych, wolontariuszy pracujących przy projektach, młodych adeptów sztuki *oral history*. Powyższe uwagi skłoniły mnie do analizy zawartości „Oral History” w celu ukazania możliwości wykorzystania metody *oral history* na przykładzie projektów dotyczących kobiet, realizowanych w Wielkiej Brytanii.

Każdy z numerów czasopisma składa się z następujących działów: nota redakcyjna, informacje o aktualnych wydarzeniach – zapowiedzi konferencji,

bieżące brytyjskie projekty, nowości z zagranicy, raporty i sprawozdania, artykuły, historia w przestrzeni publicznej (publicystyka historyczna), recenzje. Oprócz głównych części, występują czasami informacje o fundacji wspomagającej projekty historii mówionej, działań dotyczących projektów edukacyjnych, referaty z konferencji, nekrologi i wspomnienia. Układ treści nie jest zbyt sztywny: zdarzają się artykuły dotyczące edukacji w części głównej, a teksty o Fundacji *Heritage Lottery* wspomagającej projekty historii mówionej czasami są w dziale związanym z edukacją, a niekiedy występują oddzielnie.

Od roku 2000 (T. 28) abstrakty wszystkich artykułów umieszczane są w Internecie (<http://www.oralhistory.org.uk/journals>). Świadczą one o wielkiej różnorodności podejmowanej problematyki, w tym szczególnie godne uwagi są wspomnienia o II wojnie światowej, problemy metodologiczne *oral history*, uchodźcy, migranci, grupy narodowe i etniczne, praca i kreatywność, dźwięk i taniec w historii mówionej, a nade wszystko sprawy kobiet, którym poświęcono wiele artykułów w różnych tomach czasopisma. Dla porządku tylko podam tematy przewodnie poszczególnych numerów.

**Tematyka czasopisma „Oral History:
The Journal of the Oral History Society”**

Tom / Rocznik	Nr 1 – temat przewodni	Nr 2 – temat przewodni
T. 1, 1971	Brak	Brak
T. 2, 1974	Brak	Brak
T. 3, 1975	Brak	Wydanie poświęcone historii rodziny
T. 4, 1976	Brak	Brak
T. 5, 1977	Brak	Wydanie poświęcone historii kobiet
T. 6, 1978	Brak	Brak
T. 7, 1979	Brak	Brak
T. 8, 1980	Czarna Historia	Brak
T. 9, 1981	Brak	Brak
T. 10, 1982	Brak	Wydanie poświęcone historii kobiet
T. 11, 1983	Brak	Wydanie poświęcone historii pracy
T. 12, 1984	Brak	Projekty wspólnotowe
T. 13, 1985	Brak	Ład i przestrzeń miasta
T. 14, 1986	Brak	Historia mówiona i muzea

T. 15, 1987	Brak	Dzieciństwo
T. 16, 1988	Brak	Polityka
T. 17, 1989	Zdrowie i opieka	Szczególne wspomnienia
T. 18, 1990	Pamięć ludowa	Rzemiosło
T. 19, 1991	Morza	Wspomnienia
T. 20, 1992	Krajowy program nauczania	Tworząc historię
T. 21, 1993	Narodowa i etniczna tożsamość	Życie kobiet
T. 22, 1994	Życie zawodowe	Wydanie jubileuszowe z okazji 25-lecia istnienia OHA
T. 23, 1995	Zdrowie i opieka społeczna	Pracując ze wspomnieniami
T. 24, 1996	Życie polityczne	Religia i wiara
T. 25, 1997	Życie sportowe	Wojna i pokój
T. 26, 1998	Opowiadanie i pisanie	Pamięć, trauma i etniczność
T. 27, 1999	Migracje	Konteksty wspomnień
T. 28, 2000	Krajobrazy pamięci	Brak
T. 29, 2001	Przyjemności i zagrożenia w mieście	Brak
T. 30, 2002	Sprzeciw w narracjach kobiet	Żyjąc z przeszłością
T. 31, 2003	Brak	Brak
T. 32, 2004	Wiosna 2004 – Poezja i moc	Jesień 2004 – Pamięć i społeczeństwo
T. 33, 2005	Brak	Brak
T. 34, 2006	Wiosna 2006 – Historia mówiona i uzdrowienie	Jesień 2006 – Pamięć wojny
T. 35, 2007	Wojna i męskość	Konflikty i kontynuacje
T. 36, 2008	Przesiedlenia	Połączenia
T. 37, 2009	Czterdzieści lat: 1969–2009	Wspólnota i kreatywność
T. 38, 2010	Siła i protest	Emocje
T. 39, 2011	Dyskryminacja	Przeszłość i teraźniejszość
T. 40, 2012	Podróże	Refleksje
T. 41, 2013	Archiwa	

Sprawy kobiet

Historie i problemy kobiet poruszane są w wielu artykułach na łamach pisma właściwie od początku. Niekiedy poświęcano im całe numery, np. T. 5/1977, nr 2 czy T. 21/1993, nr 2. Do niniejszego tekstu wybrałam kilka artykułów z lat 2005–2010, w których sprawy kobiet ukazane są w różnych aspektach. Kilka z nich dotyczy kwestii wojny, np. artykuł Pameli Sugiman, *Uczucia, które wypełniają moje serce: wspomnienia internowania japońsko-kanadyjskich kobiet*¹. Dotyczy on drugiego pokolenia japońskich kobiet urodzonych w Kanadzie, których rodziny zaraz po zbombardowaniu Pearl Harbor wraz z 22 tysiącami innych Japończyków (w 75% obywateli Kanady) zostały internowane przez rząd kanadyjski i przeniesione do tzw. miast duchów. Ludzie, którzy stawiali wówczas najmniejszy opór, byli skazywani jak jeńcy wojenni, rodziny zostały podzielone, a ich mienie skonfiskowano. Po 4-letnim okresie internowania Kanadyjczycy japońskiego pochodzenia zostali zmuszeni albo przenieść się do Japonii, albo rozproszyć po całej Kanadzie. Autorka, córka kobiety, która była narratorką w tych badaniach, opowieść matki wykorzystała w artykule. Poza tym zanalizowała jeszcze trzy narracje, które w szerszy sposób ukazują traumę internowania tysięcy ludzi znajdujących się w podobnym położeniu historycznym².

Wojna czasami przeplata się z pracą. Tak jest w tekście *Analiza selektywnej pamięci: rewizja oficjalnej historii dotyczącej pracy kanadyjskich kobiet w czasie wojny*, Pameli Wakewich i Helen Smith³. Autorki artykułu starały się ukazać różnicę między oficjalnymi dokumentami dotyczącymi pracy kobiet w czasie II wojny światowej a licznymi (współczesnymi) wspomnieniami kobiet, które w latach wojennych pracowały przy produkcji samolotów wojskowych w kanadyjskiej fabryce Car and Foundry w Ontario. W 1944 r. kobiety stanowiły 40% ogólnej liczby pracowników fabryk w Kanadzie. Wykonywały prace typowo męskie, jak wiercenie, spawanie, nitowanie itp., nie była to praca typowa dla kobiet, co zaważyło na ich późniejszym życiu. Autorki przeanalizowały 38 wywiadów, podczas których pytano o wynagrodzenie i jego wpływ na sytuację materialną rodziny,

1 P. Sugiman, "These Feelings that Fill My Heart": Japanese Canadian Women's Memories of Internment, „Oral History” T. 34 (2006), nr 2, s. 69–84.

2 *Ibidem*.

3 P. Wakewich, H. Smith, *The Politics of 'Selective' Memory: revisioning Canadian Women's Wartime Work*, „Oral History” T. 34 (2006), nr 2, s. 56–66.

rozwój umiejętności i ich wpływ na własną tożsamość, oddziaływanie ważnych wydarzeń z czasu wojny i po wojnie na wspomnienia o pracy w fabryce, a także o poczucie patriotyzmu podczas budowania samolotów wojennych wykorzystywanych do niszczenia wroga⁴.

Problematykę pracy podejmuje też artykuł Michele Abendstern, Christine Hallett i Lesley Wade, *Łamanie prawa: kobiety i zagrożenia związane z czyszczeniem ruchomych urządzeń w przemyśle bawełnianym 1930–1970*⁵. Mimo że w 1937 r. zakazano kobietom i dzieciom czyszczenia ruchomych urządzeń w fabrykach, nadal stosowano tę praktykę w przemyśle bawełnianym. We wspomnianym artykule, oprócz wywiadów z pracownicami fabryki, wykorzystano też udokumentowany materiał źródłowy oraz przedstawiono stanowisko i obawy rządu brytyjskiego, opinie działaczy związków zawodowych oraz innych pracowników tego przemysłu⁶.

W artykule *Brytyjskie i amerykańskie pielęgniarki FNS (1950–1960): historia mówiona w relacjach pielęgniarek*, Edith A. West, Ron Iphofen i Wil Griffith⁷ omówili rolę pielęgniarek działających w organizacji *Frontier Nursing Service*, założonej w 1925 r. w biednym miasteczku we wschodnim Kentucky. Dzisiaj wiele pielęgniarek kontynuuje tam pracę zapoczątkowaną przez swoje poprzedniczki, uczy się jak odpowiednio podchodzić do swojej pracy oraz metod motywacyjnych⁸.

Farhat Manzoor, Greta Jones i James McKenna w artykule *Jak ci ludzie mogli robić te rzeczy, a my potem miałyśmy się nimi opiekować? Etyczne dylematy pielęgniarek podczas konfliktu w Irlandii Północnej*⁹, omówili etyczne problemy, z jakimi przyszło się zmierzyć pielęgniarkom podczas konfliktu w Irlandii Północnej, podczas którego zginęło 3,5 tys. osób. Tłem historycznym relacji są wydarzenia z lat 1968–1984¹⁰.

⁴ *Ibidem*.

⁵ M. Abendstern, C.E. Hallett, L. Wade, *Flouting the Law: Women and the Hazards of Cleaning Moving Machinery in the Cotton Industry, 1930–1970*, „Oral History” T. 33 (2005), nr 2, s. 69–78.

⁶ *Ibidem*.

⁷ E.A. West, R. Iphofen, W. Griffith, *British and American FNS Nurses (1950s–1960s): Oral History Narratives on Nursing*, „Oral History” T. 35 (2007), nr 2, s. 23–36.

⁸ *Ibidem*.

⁹ F. Manzoor, G. Jones, J. McKenna, *‘How Could These People Do This Sort of Stuff and Then We Have to Look After Them?’ Ethical Dilemmas of Nursing in the Northern Ireland Conflict*, „Oral History” T. 35 (2007), nr 2, s. 36–45.

¹⁰ *Ibidem*.

Artykuł *Byłyśmy służącymi/miałyśmy ubaw: wstyd i międzywojenne statki* autorstwa Jo Stanley¹¹ dotyczy kobiet pracujących w okresie międzywojennym na statkach brytyjskich i emocji, które towarzyszyły im przy wykonywaniu służbowych obowiązków. Ludzie uważali kobiety pracujące na morzu za szczęśliwe, ze względu na wyjątkowość ich pracy, zazdrościli im i podziwiali, gdyż mogły podróżować i zwiedzać cały świat, kiedy dla większości turystyka była wciąż luksusem. Tymczasem autorka opisuje ciężką pracę pokojówek, które musiały często pomagać bogatym damom w ich obowiązkach wobec dzieci, np. ubierać je, ścielić łóżka itp. Czują się wówczas jak służące i odczuwały z tego powodu wstyd i upokorzenie. Badania były prowadzone w Liverpoolu od 1983 r., a J. Stanley „wciągnęła się” w niesamowity świat żeglugi i spędziła wiele lat na zgłębianiu jej tajemnic¹².

W tekście *„Gotowe na wszystko”. Zdesperowane gospodynie domowe i środowisko domowe w powojennej Wielkiej Brytanii: indywidualne perspektywy*, Ali Haggett¹³, prezentuje wspomnienia brytyjskich gospodyń domowych klasy średniej, które doświadczyły objawów nerwicy, niepokoju i depresji podczas okresu powojennego. Trywialność i rutyna prac domowych spowodowały uszczerbek na zdrowiu psychicznym u tych kobiet. Relacje pokazują, że w większości przypadków gospodynie domowe w latach 50. i 60. XX w. były zadowolone ze swojej pracy, a przyczynę objawów depresyjnych widziały w problemach interpersonalnych lub traumie z dzieciństwa. W artykule podjęto dyskusję o tym, jakoby niepokój i depresja były bardziej skomplikowanym procesem, niż wcześniej sądzono¹⁴.

Kilka artykułów w „Oral History” dotyczy ruchu feministycznego. Jednym z nich jest *Nasza pamięć o sobie: historia mówiona i wspomnienia feministek*, Julie Stephens¹⁵. Tekst oparty jest na zbiorach historii mówionej Australijskiej Biblioteki Narodowej, która zawiera wywiady ze znanymi australijskimi feministkami, biorącymi aktywny udział w ruchu liberalnym kobiet z 2. połowy XX w. Artykuł został napisany w oparciu o 18 wywiadów

¹¹ J. Stanley, *‘We were Skivvies / We had a Ball’: Shame and Interwar Ships*, „Oral History” T. 38 (2010), nr 2, s. 64–73.

¹² *Ibidem*.

¹³ A. Haggett, *Desperate Housewives: Neuroses and the Domestic Environment in post-war Britain: individual perspectives*, „Oral History” T. 37 (2009), nr 1, s. 53–60.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ J. Stephens, *Our remembered selves: Oral History and Feminist Memory*, „Oral History” T. 38 (2010), nr 1, s. 81–90.

z pisarkami, historyczkami, pracownicami akademickimi, aktywistkami i kobietami sukcesu, przeprowadzonych w latach 1998–2003. Każda z respondentek przekazała charakterystyczny dla siebie punkt widzenia tamtych zdarzeń¹⁶.

W artykule *Poruszające uczucia: nacjonalizm, feminizm i emocje w polityce*, napisanym przez Carrie Hamilton¹⁷, autorka pokazuje, jak ruchy polityczne łączą się z różnymi emocjami. Hamilton analizuje etyczne i polityczne kwestie związane z wywiadami „ofiar” i „sprawców przemocy”. W wywiadach z kobietami biorącymi udział w nacjonalistycznej i feministycznej polityce w kraju Basków, głównie w organizacji ETA powstałej w 1959 r., widać zderzenie miłości do kraju z miłością do rodziny. Autorka pokazuje, jak pewne emocje zostają przypisane do konkretnego ruchu politycznego i danej idei w określonym momencie historii życia narratora, co skłania również do refleksji nad złożonością empatii i emocji w tworzeniu wywiadu¹⁸.

Innym ważnym dla kobiet problemem jest ich tożsamość i życie w społeczeństwie, o czym traktuje opracowanie *Kraj, tożsamość, szkoła: badanie utożsamiania się kobiet z ziemią Szkocji poprzez doświadczenie szkoły z internatem*, Chrissa Bulla, Alastaira McIntosha i Colina Clarka¹⁹. W opracowaniu przeanalizowano wpływ prywatnej brytyjskiej szkoły z internatem na tożsamość kobiet. Autorki zauważyły, że prywatny brytyjski system szkół z internatem funkcjonował w symbiozie z ideą Imperium Brytyjskiego: kształtowano tam członków wyższych sfer poprzez dyscyplinę, dominację, a nawet zniewolenie. Jedenaście kobiet w Szkocji podzieliło się z badaczami swoimi historiami z okresu życia w internacie. Prawie wszystkie one czuły, że ich poczucie tożsamości podczas wychowania w tym procesie zostało mocno nadwyrężone. W dorosłym życiu wykazywały zaborczość o własną przestrzeń i prywatność.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ C. Hamilton, *Moving Feelings: Nationalism, Feminism and the Emotions of Politics*, „Oral History” T. 38 (2010), nr 2, s. 85–94.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ C. Bull, A. McIntosh, C. Clark, *Land, Identity, School: Exploring Women's Identity with Land in Scotland through the Experience of Boarding School*, „Oral History” T. 36 (2008), nr 2, s. 75–88.

Jieyu Liu, w artykule *Badanie życia chińskich kobiet: wewnętrzne badania i wywiady dotyczące życiorysu*²⁰, opartym na rozmowach z dwoma pokoleniami chińskich kobiet, zwróciła uwagę na odrębność ich stylu wypowiedzania się i postrzegania różnych aspektów społeczno-kulturalnych w odmienny sposób²¹.

Poza indywidualnością – kolektywna pamięć: wspomnienia kobiet o jeździe, rodzinie i konfliktach, autorstwa Grahama Smitha²², to analiza nagrania wideo z grupą kobiet w Szkocji, w miejscowości Dandee. Uczestniczki spotkania mogły prowadzić wzajemną dyskusję, co pobudzało je do wspomnień, również czasów młodości. Głównym pytaniem badawczym było, „Czy indywidualne wspomnienia poszczególnych ludzi wkomponowują się w ogólną wiedzę historyczną danych czasów?” Autor analizy doszedł do wniosku, że wywiady indywidualne są różne od wywiadów grupowych, a proces przypominania zachodzący w grupie jest bardziej efektywny²³.

Odnotować jeszcze warto inne teksty, np. Marilyn Barber, *Słuchając głosu kobiet: migracje kobiet do Kanady w początkach XX wieku*²⁴; Mitchella Duncana i Anne-Marie Rafferty, *Ja nie sadzę, żeby kiedykolwiek ktoś chciał naprawdę wiedzieć coś o nas: wywiady historii mówionej z pielęgniarkami zajmującymi się ludźmi posiadającymi problemy z przyswajaniem wiedzy*²⁵, *Polityka „selektywnej pamięci”: wizje kanadyjskiej pracy kobiet w rejestrze publicznym*, Pameli Wakewich i Helen Smith²⁶ i inne.

²⁰ J. Liu, *Researching Chinese Women's Lives: 'Insider' Research and Life History Interviewing*, „Oral History” T. 34 (2006), nr 1, s. 43–52.

²¹ *Ibidem*.

²² G. Smith, *Beyond Individual / collective memory: women's transactive memories of food, family and conflict*, „Oral History” T. 35 (2007), nr 2, s. 77–90.

²³ *Ibidem*.

²⁴ M. Barber, *Hearing Women's Voices: Female Emigration to Canada in the early Twentieth Century*, „Oral History” T. 33 (2005), nr 1, s. 68–76.

²⁵ M. Duncan, A.-M. Rafferty, *I don't Think they ever really wanted to know anything about us: Oral History Interviews with Learning Disability Nurses*, „Oral History” T. 33 (2005), nr 1, s. 77–87.

²⁶ P. Wakewich, H. Smith, *The Politics of 'Selective Memory': Re-Visiting Canadian Women's Wartime Work on the Public Record*, „Oral History” T. 34 (2006), nr 2, s. 56–68.

Wnioski

Recenzowane czasopismo zawiera wiele bardzo interesujących działów, a zwłaszcza artykułów opierających się na relacjach ustnych zwykłych ludzi. Powyżej przytoczone zostały teksty dotyczące historii i problemów kobiet, teksty, które próbują ratować przed zapomnieniem nieoceniony dla badaczy obecnych i przyszłych pokoleń materiał historyczny. Tematyka nie jest wyszukana – im mniej polityczne wspomnienia, tym chętniej publikowane, a relacje przedstawicieli niższych warstw społecznych bardziej docenione.

Podkreślić należy staranność edycji, dobór ilustracji, notki biograficzne pod poszczególnymi tekstami. Niewątpliwą zaletą jest również język i styl, którymi posługują się autorzy w swoich artykułach – zrozumiały i przystępny dla większości czytelników. Jest to więc pismo nie tylko dla naukowców, ale przede wszystkim dla szerokiego grona odbiorców – społeczników, nauczycieli, działaczy lokalnych i innych ludzi zainteresowanych historią i życiem codziennym współczesnego świata.

Izabela Lewandowska